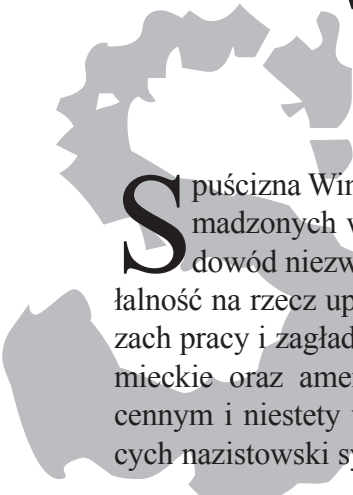

SPUŚCIZNA WINCENTEGO HEINA¹

Spuścizna Wincentego Heina jest jedną z najciekawszych spuścizn osób fizycznych zgromadzonych w zasobie krakowskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej. Stanowi dowód niezwykle, godnego najwyższego uznania, zaangażowania jej twórcy w działalność na rzecz upamiętnienia martyrologii Polaków w hitlerowskich więzieniach oraz obozach pracy i zagłady. Zawarte w niej różnorodne materiały, w tym unikatowe oryginalne niemieckie oraz amerykańskie dokumenty, niejednokrotnie niegdyś niejawne, są niezwykle cennym i niestety w niewielkim stopniu wykorzystanym źródłem przez historyków badających nazistowski system terroru oraz proces rozliczania zbrodni niemieckich w PRL.

Twórca spuścizny

Wincenty Hein urodził się 3 czerwca 1909 r. w Miechocinie, pow. tarnobrzeński, w rodzinie urzędnika zatrudnionego przy pracach regulacyjnych Wisły. W 1928 r. ukończył gimnazjum w Bochni, a następnie Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego (1932 r.) i Wyższe Studium Handlowe w Krakowie (1933 r.). Przed 1939 r. pełnił funkcje aplikanta i referendarza (od 1935 r.) w Oddziale Prokuratury Generalnej w Katowicach. Po złożeniu egzaminów uprawnienia sędziowskie i adwokackie uzyskał w roku 1938².

Ze względu na kategorię wojskową „C” nie odbywał służby wojskowej i nie uczestniczył w działaniach wojennych we wrześniu 1939 r. Objęty powszechną ewakuacją zawędrował aż na Kresy Wschodnie. Po szybkim powrocie do rodzinnej Bochni, już w październiku 1939 r. nawiązał pierwsze kontakty z organizacją podziemną. W miesiąc później założył w Bochni Biuro Pośrednictwa Handlowego, które okazało się dobrą przykrywką do późniejszej działalności, a zwłaszcza wyjazdów konspiracyjnych. W grudniu tego roku został zaprzysiężony w Związku Walki Zbrojnej, w lokalu konspiracyjnym na ul. Pomorskiej 1 w Krakowie.

Pierwszym jego zadaniem w krakowskich strukturach SZP ZWZ było rozpracowanie sieci obozów jenieckich na terenach Trzeciej Rzeszy. Dzięki posiadanym dawnym kontaktom śląskim, mógł już na początku 1940 r. przedstawić ich wykazy i lokalizacje. Jednak ze względu na narastające zagrożenie zaprzestał wyjazdów na Śląsk, zaczął natomiast organizować kontakty konspiracyjne na terenie Podhala, szczególnie Zakopanego, Kościeliska i Nowego Targu; został łącznikiem kontrwywiadu Komendy Krakowskiej Związku Walki Zbrojnej.

¹ Opracowanie powstało w ramach prowadzonych w krakowskim Oddziałowym Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej prac nad przygotowaniem publikacji będącej zbiorem inwentarzy archiwalnych spuścizn pracowników i członków Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie.

² Archiwum Muzeum im. prof. Stanisława Fischera w Bochni (dalej: AMFB), MB-H/4185a, MB-H/4185b, Życiorysy Wincentego Heina.

Celem tych działań było zorganizowanie lokali konspiracyjnych i punktów przerzutowych na Węgry dla polskich oficerów, uciekinierów do armii polskiej we Francji i osób ściganych przez gestapo. Tutaj między innymi współpracował na terenie Nowego Targu z kpt. Józefem Wraubkiem, komendantem powiatowym policji granatowej i jednocześnie oficerem wywiadu tzw. Dywizji Podhalańskiej, i z inż. Henrykiem Radosińskim, wówczas dowódcą placówki Organizacji Orła Białego w rejonie Turbacza, który tworzył szlaki kurierskie na Węgry. W Krakowie współpracował blisko z adwokatem dr. Józefem Woźniakowskim, rozstrzelanym następnie w KL Auschwitz, Józefem Cyrankiewiczem i Zygmuntem Kłopotowskim, szefem kontrwywiadu w Komendzie Okręgu Krakowskiego ZWZ-AK. Uczestniczył także w przerzutach członków podziemia na teren dawnego powiatu nowotarskiego. W połowie 1940 r. organizował transport do Zakliczyna zbiegłego z więzienia na ul. Montelupich oficera ZWZ Aleksandra Bugajskiego „Halnego”, który uciekał razem ze Stanisławem Marusarzem w przeddzień czekającej ich egzekucji w forcie w Krzesławicach³.

Podziemne kanały służyły również do przerzutu pieniędzy przywiezionych z zagranicy przez kurierów. W okresie wymiany waluty w Generalnym Gubernatorstwie Hein organizował punkty przechowywania funduszy przekazywanych przez Ambasadę RP w Budapeszcie i ich transport do Krakowa. Osobiście przewoził przesyłki pieniężne, w tym raz kwotę miliona złotych.

Po fali aresztowań na Podhalu skupił się na pracy konspiracyjnej w Krakowie, wykorzystując legalne działanie Rady Głównej Opiekuńczej. W kwietniu 1941 r. rozpoczął pracę w zakresie opieki nad osadzonymi w więzieniu na ul. Montelupich, w dziale Opieki nad Więźniami i ich Rodzinami krakowskiej RGO („Patronat”). Hitlerowskie więzienie na ul. Montelupich w Krakowie, podlegające Urzędowi Komendanta Policji Bezpieczeństwa i SD (*Der Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD*), było znaną katownią budzącą grozę w mieście. Zaczęło się od zbierania danych o aresztowanych i osadzonych w więzieniu, a także o transportach z niego do KL Auschwitz. Przez „Patronat” przechodziła oficjalna korespondencja więźniów z rodzinami, tu wysyłano zapotrzebowanie na paczki. Hein jako łącznik ZWZ z „Patronatem” zainicjował zorganizowanie w maju 1941 r. konspiracyjnej komórki rejestrującej uwięzionych na Montelupich, w której zaczęto prowadzić tajną kartotekę osadzonych. Zdobyte przez RGO informacje o więźniach przepisywano na karteczkach formatu pudełka od zapalek i przechowywano w porządku alfabetycznym. Na ich podstawie organizowano pomoc dla więzionych, dla ich rodzin, a także przekazywano informacje wywiadowi ZWZ. Prace kontynuowane były przez współpracowników Heina również po jego aresztowaniu, a w 1948 r. zapiski i dokumentacja trafiły do archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Wobec braku oryginalnej dokumentacji dotyczącej więzienia na ul. Montelupich, kartoteka ta – licząca ponad 9 tys. kart – jest do dziś ważnym źródłem informacji o przetrzymywanych tam osobach⁴.

Tuż przed swoim aresztowaniem Hein prowadził zbiórkę lekarstw i funduszy na rzecz uwięzionych oraz dostarczał rzadkie na rynku towary i medykamenty przede wszystkim więźniom Montelupich i Oświęcimia. Używał w różnym czasie pseudonimów: „Wit”, „Święty Mikołaj”, „Pan z cukierkami” (ten ostatni jest śladem po akcji pomocowej dla dzieci więźniów politycznych).

³ Zob. AIPN Kr, 1/1405, Życiorys Wincentego Heina, k. 1; AMFB, MB-H/4185a, MB-H/4185b, MB-H/4202, Relacje i oświadczenia: A. Dziwanowskiej, E. Jelonka, J. Kaczmarczyka, Z. Kłopotowskiego, I. Kuśnierzewskiej-Kabatowej, W. Marokini, G. Ułan, I. Ułan, J. Wraubka.

⁴ AIPN Kr, 1/951, Spis opracowany na podstawie kartoteki więźniów aresztu gestapo w Krakowie na ul. Montelupich. W spisie figuruje również więzień Wincenty Hein z Bochni, s. 108; AMFB, MB-H/4185c.

Wincenty Hein został aresztowany przez gestapo w Bochni 11 lutego 1942 r. w ramach wielkich wśp i aresztowań w ruchu podziemnym Krakowa i Podhala. Niemcom udało się w znacznym stopniu rozbić struktury ZWZ i Konfederacji Tatrzańskiej. W Krakowie przeszedł śledztwo i długi pobyt w więzieniu na ul. Montelupich. W tym czasie poznał cały system i reżim więzienny, warunki egzystencji, sprawy sanitarne, pomoc osadzonym, wreszcie zbrodnie funkcjonariuszy więziennych. Po wojnie przez długie lata zbierał dokumentację i badał dzieje tego krakowskiego więzienia, m.in. współpracując z Okręgową Komisją Badania Zbrodni Hitlerowskich w Krakowie. Praca uwieczniona została cenną monografią pt. *Montelupich*⁵.

Z więzienia 3 lipca 1943 r. Hein został przewieziony do KL Auschwitz (nr obozowy 127632). Utrzymywał tam kontakty z grupą oporu, a w szczególności z dobrze znanymi mu z Krakowa Józefem Cyrankiewiczem i Stanisławem Kłodzińskim⁶. Po krótkim pobycie w KL Auschwitz został skierowany w transporcie ponad półtora tysiąca polskich więźniów do KL Buchenwald, gdzie przybył 23 października 1943 r. i otrzymał numer obozowy 34475. Stąd szybko, bo już 6 listopada 1943 r., w grupie ok. 300 więźniów trafił do podobozu Mittelbau-Dora, miejsca, które stało się dla niego punktem odniesienia w licznych działaniach powojennych. Pod koniec wojny, 24 stycznia 1945 r. został przeniesiony do filii (*Ausenkommando*) na przedmieściach Nordhausen w dawnych koszarach Boelke-Kaserne – podobozu-szpitala (HKB).

Obóz pracy Dora założono latem 1943 r. w górach Harcu wokół miejscowości Nordhausen (pierwszy transport więźniów w końcu sierpnia 1943 r.), początkowo jako podobóz KL Buchenwald. Powstał na potrzeby koncernu Mittelwerk GmbH, który od marca 1944 r. pod kryptonimem „Dora” produkował w podziemnych tunelach góry Kohnstein słynne rakiety V-2. Z czasem obóz został rozbudowany i w końcu października 1944 r. stał się samodzielnym KL Mittelbau-Dora, wokół którego utworzono kilkanaście podobozów. W okresie od sierpnia 1943 r. do pierwszej dekady kwietnia 1945 r. przebywało w nim łącznie przeszło 60 tys. więźniów – blisko jedna trzecia (w tym w jego filiach) zginęła. Tylko w szpitalach Dory zmarło ponad pięć i pół tysiąca ludzi, z czego trzy czwarte stanowiły osoby młode, poniżej 40. roku życia.

W Boelke-Kaserne jako pisarz w szpitalu (*Revierschreiber*) Hein gromadził dokumenty zbrodni i na ich podstawie opracowywał listy zmarłych więźniów. Prowadzona ewidencja za okres od końca stycznia 1945 r. do wyzwolenia przez wojska amerykańskie 11 kwietnia 1945 r. wykazała ok. 1600 ofiar obozu Boelke-Kaserne. Listy zmarłych zawierały: numer obozowy, datę przyjęcia do obozu-szpitala i datę śmierci. Materiały dotyczące eksterminacji więźniów Hein ukrywał przed SS i zaraz po oswobodzeniu oddał je Amerykanom⁷.

Tuż przed wyzwoleniem, 3 kwietnia 1945 r. lotnictwo alianckie dokonało dwóch wielkich nalotów na Nordhausen, w wyniku których miasto obróciło się w gruzy, a tysiące mieszkańców zginęło. Doszło także do tragicznego w skutkach zbombardowania obozu. Najbardziej ucierpiało komando Boelke Kaserne, w którym zostało zabitych lub rannych ok. 80 proc. więźniów. Ofiary liczono w setkach, ciężko ranni umierali jeszcze po wyzwoleniu.

⁵ W. Hein, Cz. Jakubiec, *Montelupich*, Kraków 1985. Autorzy byli laureatami nagrody „Echa Krakowa” za najlepszą książkę o Krakowie w roku 1985.

⁶ AMFB, MB-H/4187, Odpis grypsu S. Kłodzińskiego z KL Auschwitz, 4 VII 1943 r.

⁷ AIPN Kr, 1/1405, Zapiski własne Wincentego Heina, k. 9–10, 24 (zapiski pochodzą prawdopodobnie z 1990 r.); AMFB, MB-H/4198, Notatki Wincentego Heina do wystąpienia przygotowanego na uroczystość 35-lecia OKBZH w Krakowie, 1980, s. 1–4.

Po tym nalocie esesmani opuścili Boelke-Kaserne, a kierownictwo z ramienia obozowej konspiracji przejęła grupa więźniów na czele z Wincentym Heinem.

Zaraz po wyzwoleniu, jeszcze na terenie KL Mittelbau-Dora, Hein nawiązał współpracę z wojskowym zespołem śledczym do badania zbrodni wojennych 1. Armii USA (War Crimes Investigating Team Nr 6822). Pierwszym jego zadaniem było zebranie i segregacja dokumentów obozowych i przygotowanie raportu o KL Mittelbau-Dora. W ramach zespołu poszukującego (między innymi ze swoim żydowskim przyjacielem z obozu Siegfriedem „Sigi” Halbreichem) Hein objechał cały kompleks Mittelbau-Dora wraz z podobozami. Zabezpieczono wówczas obszerną dokumentację obozową, przede wszystkim szpitala więziennego (księgi ewidencyjne, listy i zestawienia imienne więźniów, karty chorobowe, wykazy zmarłych, meldunkiienne i raporty okresowe, kartoteki pocztowe). Przeprowadzono też pierwsze przesłuchania byłych więźniów. Materiały te znacznie później władze amerykańskie przekazały do centrum dokumentacji Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Bad Arolsen⁸.

Na podstawie zebranych w obozie i po wyzwoleniu materiałów, współpracując z władzami amerykańskimi i na ich prośbę, Wincenty Hein przygotował projekt aktu oskarżenia przeciwko byłym członkom załogi oraz kierownictwu spółki Mittelwerk. Dokument ten wykorzystano w procesie funkcjonariuszy obozowych Mittelbau-Dora, który odbył się przed Amerykańskim Sądem Wojskowym w Dachau (sprawa Arthura Kurta Andrae i innych). W tym głośnym procesie członków załogi SS, kilku kapo, a także dyrektora generalnego spółki Mittelwerk GmbH, toczącym się w Dachau w dniach od 7 sierpnia do 30 grudnia 1947 r., skazano 15 osób, z czego jedną na karę śmierci (Schutzhaftlagerführer i zastępca komendanta Hans Karl Möser). Na zaproszenie władz amerykańskich Wincenty Hein przez dwa miesiące uczestniczył w procesie w Dachau, występując tu w podwójnej roli, jako prokurator pomocniczy z ramienia krajowego Ministerstwa Sprawiedliwości (jednocześnie jako asystent prokuratora oskarżającego zbrodniarzy) oraz jako świadek oskarżenia powołany przez amerykańską prokuraturę. Na proces został delegowany przez ministra sprawiedliwości 20 sierpnia 1947 r., przy tej okazji miał również podjąć dalsze poszukiwania w amerykańskiej strefie okupacyjnej dokumentacji dotyczącej zbrodni niemieckich⁹.

W związku z przekazaniem rejonu Nordhausen okupacyjnym wojskom sowieckim, 15 maja 1945 r. ekipa śledcza została przeniesiona do Centrali Badania Zbrodni Wojennych w Wiesbaden (Office War Crimes Branch U.S. Forces European Theater). Hein został niejako zweryfikowany przez komisję amerykańską, która uznała jego kompetencje i przydatność do pracy trwającej do 4 kwietnia 1946 r.¹⁰, to jest do oficjalnego przejścia pod skrzydła Polskiej Misji Wojskowej Badania Niemieckich Zbrodni Wojennych.

Problemem centrali w Wiesbaden był brak ludzi o odpowiednich kompetencjach, dobierano przede wszystkim tych, którzy znali język niemiecki, a to – rzecz jasna – okazało się niewystarczające. Hein znający realia obozowe, interesujący się strukturami hitlerowskiej maszyny zbrodni i zbierający dowody tych zbrodni jeszcze w obozie, stał się dla Ameryka-

⁸ AIPN Kr, 1/1405, Zapiski własne Wincentego Heina, k. 11–12, 24–25; AMFB, MB-H/4199, Legitymacje, zaświadczenia władz amerykańskich od kwietnia do października 1945 r.; AMFB, MB-H/4198, Notatki Wincentego Heina do wystąpienia przygotowanego na uroczystość 35-lecia OKBZH w Krakowie, 1980, s. 7–9; AMFB, MB-H/4201a.

⁹ AMFB, MB-H/4200, Pisma GKBZNwP w sprawach delegacji dla Wincentego Heina, 17 VIII i 20 VIII 1947 r.

¹⁰ AMFB, MB-H/4199, Zaświadczenie-rekomendacja War Crimes Branch, 4 IV 1946 r.

nów współpracownikiem bezcennym. Początkowo pracował na zasadzie wolontariatu, bez wynagrodzenia, jedynie za należne przydziały oficerskie (hotel, wyżywienie), intensywnie, bez liczenia godzin, w niełatwych warunkach panujących w siedzibie biura w podziemiach budynku Dresdner Banku w Wiesbaden. Po latach okres ten opisywał jednak jako „jeden z najciekawszych i najbardziej pasjonujących rodzajów prac” w swoim życiu.

Praca jego polegała na gromadzeniu i zabezpieczaniu dokumentacji dotyczącej podobozów i komand pracy KL Mittelbau-Dora, opracowywaniu sprawozdania na temat obozu i współpracy w konstruowaniu aktu oskarżenia przeciwko załodze i władzom obozu oraz firmy Mittelwerk GmbH. Okresowo nawet zawieszono prace nad obozem Dora, na rzecz wysegregowania i opracowania dokumentacji, która stąd miała zostać wysłana do Międzynarodowego Trybunału Wojskowego w Norymberdze. Większy nacisk położono na poszukiwanie dokumentacji dotyczącej pierwszej tezy aktu oskarżenia Międzynarodowego Trybunału, to jest zbrodni wywołania wojny. Sprawy zbrodni przeciwko ludzkości, zwłaszcza popełnionych w obozach koncentracyjnych, na razie pozostawały na dalszym miejscu. Ówczesne amerykańskie priorytety w zakresie badania dokumentacji pohitlerowskiej miały kolejno dotyczyć: 1) zbrodni przeciwko siłom zbrojnym USA; 2) zbrodni przeciwko obywatelom USA; 3) zbrodni przeciwko siłom zbrojnym aliantów; 4) zbrodni przeciwko obywatelom państw koalicji¹¹.

Hein był bez reszty zaangażowany w ówczesne prace dokumentacyjne, ale przyświecały mu jednak zupełnie inne priorytety, przede wszystkim problematyka dotycząca hitlerowskich obozów koncentracyjnych oraz – z powodów oczywistych – wszelkie kwestie odnoszące się do spraw polskich. Jego dążenia różniły się z oczekiwaniami amerykańskich zwierzchników, czuł się osamotniony i stopniowo ograniczany w swoich działaniach. Chyba z mieszaną satysfakcją konstatawał, że w centrali ujawniono wiele schematów organizacyjnych władz Trzeciej Rzeszy, urzędów i ministerstw, znano sprawę masowego mordu w Lidicach (1941 r.), wokół którego – jak podawał – Czesi wszczęli „fantastyczną propagandę”, wiadano o zbrodni w miasteczku Oradour we Francji (1944 r.). Stopniowo następowało większe zainteresowanie sprawami obozów: Buchenwald, Flossenbürg i Mittelbau-Dora, a w strefie angielskiej: Neuengamme i Bergen-Belsen. Natomiast o KL Auschwitz według Heina nie wiadano „prawie nic”, czy raczej interesowano się w małym stopniu, brak było wiadomości na temat akcji zagłady i masowych egzekucji, niewiele wiadano o gigantycznych zbrodniach niemieckich popełnionych na ziemiach polskich¹².

W drugiej połowie 1945 r. przyjechali do Wiesbaden dwaj przedstawiciele Misji Wojskowej rządu RP w Londynie, którzy zaproponowali Heinowi współpracę, oficjalną akredytację i stopień majora WP. Wybór, przed którym stanął, nie był łatwy. W późniejszych zapisach skwitował swoje obawy lakonicznym zdaniem: „Trudno powiedzieć dlaczego nie, przede wszystkim chyba odcięcie od dokumentacji [amerykańskiej]”¹³. W styczniu 1946 r. spotkał się z dr. Jerzym Szererem z Londynu, „który już nawiązał kontakt z rządem polskim w Warszawie”. Od niego dowiedział się o misji polskiej przy Międzynarodowym Trybunale Wojskowym w Norymberdze i złożył na jego ręce memoriał o materiałach biura w Wiesbaden, zwłaszcza aktach obozowych.

¹¹ AMFB, MB-H/4198, Notatki Wincentego Heina do wystąpienia przygotowanego na uroczystość 35-lecia OKBZH w Krakowie, 1980, s. 14–15; AMFB, MB-H/4201, Kopia relacji dla Państwowego Muzeum w Oświęcimiu, 20 IX 1973 r.; AIPN Kr, 1/1405, Zapiski własne Wincentego Heina, k. 14, 25–26.

¹² AIPN Kr, 1/1405, Zapiski własne Wincentego Heina, k. 13–15, 26.

¹³ *Ibidem*, k. 25.

Hein już od końca 1945 r. pisał za pośrednictwem Polskiej Misji Repatriacyjnej we Frankfurcie nad Menem i ambasad w Londynie i Paryżu listy i memoranda do nowych władz w Warszawie, gdzie zwracał uwagę na istniejące możliwości wykorzystania bogatej dokumentacji obozowej i w ogóle dotyczącej zbrodni hitlerowskich na obywatelach polskich. Między innymi 17 stycznia 1946 r. napisał list do obozowego kolegi Józefa Cyrankiewicza, opisując znaczenie zgromadzonych dokumentów, pytając i radząc się, co ma zrobić, czy wracać do kraju, czy czekać na oficjalną polską delegację, która podjęłaby się dalszych poszukiwań i badań archiwalnych. W tymże czasie rozmawiał z przedstawicielami Polski przy Międzynarodowym Trybunale Wojskowym: dr. Tadeuszem Cyprianem, dr. Stanisławem Piotrowskim, prok. Stefanem Kurowskim, w końcu z prok. Jerzym Sawickim, wówczas szefem Nadzoru Śledczego Ministerstwa Sprawiedliwości, który przyjechał obserwować proces norymberski. Wszyscy oni byli wybitnymi prawnikami i odegrali ogromną rolę w ściganiu zbrodniarzy hitlerowskich w Polsce, wszyscy też radzili Heinowi czekanie na oficjalne akredytowanie Polskiej Misji Wojskowej w strefie amerykańskiej, do której miał być dokooptowany. Hein wybrał to rozwiązanie, które – jak mniemał – stworzy najefektywniejszy sposób wykorzystania tych bezcennych materiałów przed ich wysłaniem za ocean¹⁴.

W liście do Józefa Cyrankiewicza w styczniu 1946 r. zwracał uwagę, że zgromadzony materiał, do którego ma dostęp, jest bardzo bogaty i wart wszechstronnego zużytkowania, także w propagandzie zagadnień polskich, np. „przy okazji sprawozdań z procesów, zarówno w prasie, jak i w ewentualnych publikacjach omawiających straty polskie poniesione w bezkompromisowej walce, w czasie której jednym z założeń polityki niemieckiej było wyniszczenie elementu polskiego”¹⁵. W pismach i memorandumach z tego okresu wskazywał na wartość dokumentacji będącej w posiadaniu władz amerykańskich. Podkreślał, że ujawniane dokumenty mają duże znaczenie dla państwa polskiego, zarówno jako materiał informacyjny, jak i dowodowy (sądowy), dający podstawy do ścigania i badania zbrodni hitlerowskich na obywatelach polskich. Wśród dokumentacji wymieniał zestawienia Polaków zmarłych oraz zastrzelonych i powieszonych w wielu obozach koncentracyjnych, takich jak: Mittelbau-Dora, Buchenwald, Mauthausen, Gross-Rosen, materiały dotyczące Auschwitz, Ravensbrück, Flossenbürg itd. Mówił o zachowanych wyciągach z protokołów rozmów Hitlera z innymi politykami Trzeciej Rzeszy na temat spraw polskich, wytycznych Himmlera dla gubernatora Franka odnośnie traktowania ludności polskiej, odezwach propagandowych NSDAP dotyczących stosunku do Polaków, specjalnych zarządzeniach odnoszących się do Polaków na terenie Rzeszy, zarządzeniach w sprawie przerywania ciąży polskich kobiet w Trzeciej Rzeszy itd. Hein zwracał uwagę, że zdobyte materiały naświetlają choćby takie kwestie szczegółowe jak: zbrodnie przy likwidacji i ewakuacji obozów, zbrodnie w getcie warszawskim, likwidacja polskich organizacji podziemnych na terenie dystryktu radomskiego, wywóz do Trzeciej Rzeszy i germanizacja polskich dzieci, akcja *Lebensborn* i wiele innych.

Ogarnięcie tak szerokiej problematyki widział poprzez akredytowanie na miejscu specjalnej komisji do spraw zbrodni wojennych, wyposażonej w odpowiednie pełnomocnictwa i działającej na wzór istniejących już misji: francuskiej, belgijskiej, holenderskiej, jugosłowiańskiej, czeskiej i innych, których ożywioną działalność obserwował. Jednocześnie formu-

¹⁴ *Ibidem*, k. 27; AMFB, MB-H/4198, Notatki Wincentego Heina do wystąpienia przygotowanego na uroczystość 35-lecia OKBZH w Krakowie, 1980, s. 14–15.

¹⁵ AMFB, MB-H/4198, Notatki Wincentego Heina do wystąpienia przygotowanego na uroczystość 35-lecia OKBZH w Krakowie, 1980, s. 14–15; AMFB, MB-H/4199f, Kopia listu do J. Cyrankiewicza, 17 I 1946 r.

łował praktyczne wskazówki do działań: „1. Ustalenie istniejących centrów dokumentacji, 2. Zapoznanie się ze spisami materiałów (bardzo zresztą niedokładnymi) i przeglądnięcie ich, 3. Zestawienie materiałów dot. Polski oraz ewentualne uzyskanie fotokopii, 4. Przygotowanie materiałów do dalszych procesów z punktu widzenia polskiej racji stanu, 5. Ustalenie dodatkowych list zbrodniarzy wojennych na podstawie powyższych materiałów, 6. Zapoznanie się z listami Niemców uwięzionych przez władze amerykańskie i ustalenie osób poszukiwanych przez władze polskie, 7. Opracowanie wniosków w sprawie poszukiwania odnośnych osób”¹⁶.

Polska Misja Wojskowa Badania Niemieckich Zbrodni Wojennych została utworzona Rozkazem organizacyjnym nr 57 Ministerstwa Obrony Narodowej z 15 lutego 1946 r., a jej pierwsi przedstawiciele pod kierownictwem płk. Mariana Muszkata przybyli do Wiesbaden 3 kwietnia 1946 r. W tym składzie znaleźli się m.in. sędzia Jan Sehn, ówczesny przewodniczący Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Krakowie oraz jego zastępca prokurator Edward Pęczalski. Misja została akredytowana przy Naczelnej Kwaterze Sił Zbrojnych Stanów Zjednoczonych rozkazem z 8 kwietnia 1946 r. Wincentego Heina mianowano jej członkiem 4 kwietnia 1946 r. w stopniu kapitana (tytularnego). Objął on służbę w placówce w Wiesbaden, działającej na całą strefę amerykańską, początkowo jako referent, a po powrocie do Polski Jana Sehna został kierownikiem działu dokumentacji Polskiej Misji¹⁷.

Po latach dramatycznej tułaczki nadarzyła się okazja powrotu do Polski i to w czasie wypełniania misji służbowej. W końcu maja 1946 r. Wincenty Hein wylądował na warszawskim Okęciu, eskortując na pokładzie samolotu partię ekstradowanych zbrodniarzy niemieckich. W tej kilkunastoosobowej grupie przybyłej 30 maja 1946 r. był osławiony komendant KL Plaszow Amon Göth. Hein przywiózł również komplet dokumentacji dotyczącej KL Mittelbau-Dora do dyspozycji Ministerstwa Sprawiedliwości i pierwszego prokuratora Najwyższego Trybunału Narodowego¹⁸. W związku z całokształtem swoich dotychczasowych działań, 5 lipca 1946 r. został członkiem Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce.

W lipcu tego roku Hein wrócił do Wiesbaden i zajął się intensywnie dalszymi obowiązkami. Według zachowanych sprawozdań przekazał do Polski około półtora tysiąca dokumentów i fotokopii dotyczących w szczególności spraw polskich. Jednak pozyskiwanie materiałów było coraz trudniejsze, mimo alarmów Heina nie zdobyto się wówczas na wydatek rzędu 200 dolarów na zakup fotokopiarki, która umożliwiłaby zdobycie większej ilości kopii o szerszej tematyce. W drugim półroczu 1946 r. służbę w Polskiej Misji pełnił już jako zastępca szefa w stopniu majora, ale praca dawała mu coraz mniej satysfakcji. Stosunki w Misji nie były najlepsze, niektórzy oficerowie bardziej zajmowali się własnymi interesami niż sprawami służbowymi. Próby ich dyscyplinowania prowadziły do konfliktów. Pozycja Heina była zachwiana, nie był człowiekiem z układu, nie miał zaplecza politycznego, a jego wybitna fachowość, rzetelne i bezkompromisowe traktowanie obowiązków drażniły. W konfrontacji z ludźmi nowego systemu nie miał szans. Jak wspominał po wojnie, „współpraca stawała się coraz cięższa. Zwłaszcza od momentu, gdy kilku członków Misji – którzy

¹⁶ AMFB, MB-H/4198, Notatki Wincentego Heina do wystąpienia przygotowanego na uroczystość 35-lecia OKBZH w Krakowie, 1980, s. 16–17.

¹⁷ *Ibidem*, s. 17. W pierwszym składzie Polskiej Misji Wojskowej w Wiesbaden było 10 oficerów i 2 podoficerów, zob. AMFB, MB-H/4199, Dokument akredytacji z 8 IV 1946 r.; AIPN Kr, 1/1405, Zapiski własne Wincentego Heina, k. 17–19, 29.

¹⁸ AIPN Kr, 1/1405, Zapiski własne Wincentego Heina, k. 18, 30.

następnie zostali za granicą niezadowoleni z mego sposobu prowadzenia Misji, który uważali za zbyt rygorystyczny – uzyskali od płk. Muszkata decyzję mianowania drugiego równorzędnego zastępcy szefa Misji w osobie mjr. Gelba, o czym zawiadomili mnie najpierw Amerykanie”¹⁹.

Ponadto z końcem roku 1946 władze amerykańskie zarządziły przeniesienie wielu misji alianckich do Augsburga, co oznaczało w praktyce odcięcie od dokumentacji. Rola Polskiej Misji Wojskowej była ograniczana, przeniesienie siedziby do Augsburga ograniczało dostęp do archiwów, decyzją władz amerykańskich Polacy mieli otrzymywać tylko dokumenty dotyczące bezpośrednio spraw polskich. W tej sytuacji Hein postanowił wracać do Krakowa. Na własną prośbę został zwolniony w grudniu tego roku, formalnie pracę w Polskiej Misji zakończył 3 lutego 1947 r.²⁰ Mimo wszystko wracał z poczuciem dobrze wypełnionego obowiązku, zebrał też wiedzę i doświadczenia, których nie zmarnował w późniejszym życiu. Zarówno pobyt w krakowskim więzieniu, jak i w obozach koncentracyjnych, a także praca na rzecz ścigania zbrodni hitlerowskich, wywarły wielki wpływ na powojenne działania i życie Wincentego Heina. Montelupich i Dora, dwa miejsca tragicznych przeżyć osobistych, stały się na następne dziesięciolecia obiektem jego pasji i długoletnich badań naukowych.

Po powrocie do Polski Wincenty Hein zamieszkał w Krakowie i od połowy 1947 r. pracował jako adwokat (wpisany na listę Rady Adwokackiej w Krakowie 28 kwietnia 1947 r.), przez pewien okres prowadził własną kancelarię. Od 1950 r. aż do chwili przejścia na emeryturę w dniu 30 lipca 1977 r. był radcą prawnym w różnych przedsiębiorstwach.

Związał się również zawodowo z powstającym Państwowym Muzeum w Oświęcimiu. Z pewnością pomocne były nawiązane w czasie okupacji przyjaźnie więzienne i obozowe. Zwłaszcza byli więźniowie KL Auschwitz, teraz zajmujący wiele odpowiedzialnych stanowisk w państwie i mający protektora w osobie premiera Józefa Cyrankiewicza, stanowili dość wpływowe lobby. Pismem z 2 kwietnia 1947 r. Ministerstwo Kultury i Sztuki (Naczelną Dyрекcyję Muzeów i Ochrony Zabytków) zleciło Heinowi zorganizowanie Działu Zagranicznego Państwowego Muzeum w Oświęcimiu, nadto objęcie kierownictwa delegatury muzeum w Krakowie. Dnia 14 sierpnia 1947 r. otrzymał od Józefa Cyrankiewicza – prezesa Polskiego Związku b. Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów – pełnomocnictwo do załatwiania spraw związanych z muzeum oświęcimskim w instytucjach państwowych i samorządowych. W latach 1947–1952 Hein był zastępcą przewodniczącego Komisji Historycznej Muzeum w Oświęcimiu, przede wszystkim biorąc aktywny udział w pracach nad przyszłym jego kształtem. Tutaj obok innych przedstawicieli środowiska krakowskiego (m.in.: Tadeusz Hołuj, Kazimierz Smoleń, Alfred Woycicki, Jan Sehn) uczestniczył w opracowywaniu i opiniowaniu projektów ekspozycji w poszczególnych blokach. Publikował również artykuły na ten temat w prasie, stał na stanowisku, że muzeum nie musi dostarczać najmocniejszych wrażeń grozy, raczej winno pobudzać do myślenia, oddziaływać na intelekt. Przez długie lata współpracował merytorycznie z dyrekcją muzeum, opracowywał opinie dotyczące interpretacji niemieckich ustaw odszkodowawczych. Przede wszystkim przez ponad ćwierć wieku pracował jako radca prawny muzeum (1947–1975), między innymi przeprowadzał prace wyłączeniowe na terenach muzealnych, tak aby

¹⁹ *Ibidem*, k. 30–31, 33; AMFB, MB-H/4198, Notatki Wincentego Heina do wystąpienia przygotowanego na uroczystość 35-lecia OKBZH w Krakowie, 1980 r., s. 19–20.

²⁰ AMFB, MB-H/4199, Zaświadczenie szefa Polskiej Misji Wojskowej płk. M. Muszkata, Augsburg, 3 II 1947 r.; AMFB, MB-H/4198, Notatki Wincentego Heina do wystąpienia przygotowanego na uroczystość 35-lecia OKBZH w Krakowie, 1980, s. 20; AIPN Kr, 1/1405, Zapiski własne Wincentego Heina, k. 20–22, 31–33.

unikać zadrażeń z miejscową ludnością. Na rzecz muzeum przekazał opracowaną przez siebie częściową kartotekę więźniów Dory²¹.

Jednocześnie kontynuował swoje prace nad tematyką obozową i więzienną. Opracowywał ekspertyzy na potrzeby toczących się procesów zbrodniarzy z KL Mittelbau-Dora. W latach 1966–1967 z ramienia GKBZHWP współpracował z Prokuraturą Generalną NRD. W marcu i kwietniu 1965 r. na zlecenie tejże komisji współpracował z Prokuraturą Krajową Północnej Nadrenii-Westfalii w Kolonii, gdzie w charakterze konsultanta brał bezpośredni udział w przygotowaniu aktu oskarżenia przeciwko zbrodniarzom z KL Mittelbau-Dora (sprawa Helmuta Bischofa i innych). W maju 1968 r. wystąpił na procesie przed Sądem Przysięgłych w Essen jako ekspert z ramienia Polski i świadek składający zeznania. Swoje ekspertyzy przygotowywał na podstawie oryginalnej dokumentacji obozu i niektórych podobozów, światowej literatury przedmiotu, a także opierając się na własnej pamięci i przeżyciach. Na bazie tych ekspertyz i własnych badań naukowych powstały pionierskie w Polsce publikacje na temat Dory²².

Był członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację oraz Związku Inwalidów Wojennych, działał również na forum międzynarodowego ruchu kombatanckiego, korespondował z więziennymi kolegami i znawcami tematu z różnych krajów. W kwietniu 1966 r. reprezentował Klub byłych więźniów Buchenwald-Dora na spotkaniu w Pradze, w marcu 1971 r. uczestniczył w kongresie byłych więźniów KL Mittelbau-Dora w Paryżu.

Problematykę KL Mittelbau-Dora i martyrologii więźniów upowszechniał w publikacjach i wystąpieniach publicznych. Chętnie spotykał się z młodzieżą, zwłaszcza ze studentami zainteresowanymi problematyką wojny, okupacji i zbrodni hitlerowskich. Stąd współpraca z młodymi historykami kół naukowych studentów historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i Uniwersytetu Warszawskiego. W dniach 1–10 marca 1966 r. uczestniczył w Berlinie w międzynarodowej konferencji studenckich kół naukowych z Poznania, Pragi, Berlina i Moskwy, zajmujących się problematyką KL Mittelbau-Dora. Wielokrotnie korespondował, udzielał konsultacji i spotykał się ze studentami Uniwersytetu im. Humboldta w Berlinie (NRD), którzy prowadzili zaawansowane badania w tym zakresie²³.

W połowie lat sześćdziesiątych wszczęto na świecie debatę na temat groźby przedawnienia zbrodni hitlerowskich w Republice Federalnej Niemiec. Skłoniło to polskie władze do ożywienia działalności i rozbudowy Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Przewrócono jej delegatury terenowe – Okręgową Komisję w Krakowie formalnie reaktywowano 16 września 1965 r. Prace zaczęto od wstępnej organizacji i formułowania planów działania. Głównym zadaniem komisji miało być prowadzenie śledztw w sprawach zbrodni hitlerowskich w Krakowskim, w mniejszym stopniu badań historycznych nad problematyką wojny i okupacji. Powołani prokuratorzy szukali rad i wskazówek dotyczących metody

²¹ AIPN Kr, 1/1477, Materiały związane z uczestnictwem Wincentego Heina w Kongresie b. Więźniów Obozu Dora w Paryżu, 1971 r., k. 12.

²² AIPN Kr, 1/1454, Ustalenia w sprawie przygotowywania ekspertyz Wincentego Heina i prof. Waltera Bartla, 1967 r.; AIPN Kr, 1/1459, Ekspertyza dla Sądu Przysięgłych w Essen oraz autorskie wytyczne do ekspertyzy Wincentego Heina „Warunki życia i pracy więźniów w obozie koncentracyjnym Dora-Mittelbau i ich konsekwencje”, 1965–1967; por. także: W. Hein, *Warunki życia i pracy więźniów w obozie koncentracyjnym „Dora Mittelbau”*, Warszawa 1969; *idem*, *Zagłada więźniów obozu Mittelbau „Dora”*, „Biuletyn GKB-ZHWP” 1967, t. XVI; *idem*, *Szpital dla więźniów w obozie Mittelbau Dora*, „Przegląd Lekarski. Oświęcim” 1971, nr 1.

²³ AIPN Kr, 1/1454, Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji studenckich kół naukowych zajmujących się badaniami KL Mittelbau, k. 28–31.

i zakresu prac, stanu i miejsca przechowywania źródeł historycznych, kontaktów ze świadkami zdarzeń. Partnerem i ekspertem dla nich okazał się mecenas Wincenty Hein, szczególnie aktywny w problematyce więziennej i obozowej. Hein interesował się przebiegiem i wynikami śledztw, traktował je jako dobrą i cenną dla historyków metodę ustalania faktów na podstawie dokumentów i przekazu świadków. Powołany w skład krakowskiej komisji wszedł do tzw. zespołu badawczo-dokumentacyjnego, został członkiem Prezydium OKBZH, organu opiniotwórczego i kontrolującego bieżącą działalność, w składzie którego znajdowali się przedstawiciele świata naukowego, organizacji kombatanckich i społecznych.

W ostatnim kwartale 1967 r. wszczęto pierwsze śledztwa, których celem było zbadanie wszystkich przejawów zbrodniczej polityki okupanta hitlerowskiego na ziemi krakowskiej. Starano się nimi objąć zdarzenia we wszystkich miejscowościach, rozpoznać placówki Policji Bezpieczeństwa, Policji Porządkowej i żandarmerii, Sonderdienstu i Policji Kolejowej, Straży Granicznej, funkcjonariuszy szkół policyjnych, więziennictwa, sądów i prokuratur, administracji cywilnej GG. Wszczęto dochodzenia w sprawie zbrodni w gettach, obozach pracy przymusowej, jenieckich, Baudienstu i wielu innych. Mecenas Hein szczególnie interesował się śledztwami w sprawie zbrodni w więzieniu na ul. Montelupich i innych więzieniach krakowskich, współpracował z prokuratorami, uczestniczył w wizjach lokalnych na Montelupich, udostępniał materiały i sam korzystał z akt śledczych do przygotowywanej monografii.

Zespół badawczy Okręgowej Komisji organizował sesje naukowe oraz posiedzenia plenarne, na których przedstawiano merytoryczne referaty inspirowane zwykle wynikami śledztw i kwerend archiwalnych. Hein chętnie uczestniczył w sesjach i konferencjach krakowskich i w innych ośrodkach, wygłaszał wiele referatów, w szczególności na temat więzienia na ul. Montelupich. Niektóre były drukowane w materiałach pokonferencyjnych i czasopismach naukowych (np. w „Zeszytach Majdanka”)²⁴.

Do końca życia utrzymywał związki z rodzinną Bochnią, był członkiem Stowarzyszenia Bochniaków i Miłośników Ziemi Bocheńskiej. Na forum tej organizacji wygłaszał referaty dotyczące hitlerowskich obozów koncentracyjnych w systemie Trzeciej Rzeszy, problematyki KL Mittelbau-Dora, masowej egzekucji w lesie Uzbornia koło Bochni (1939 r.), ścigania i karania zbrodniarzy hitlerowskich.

Zgodnie z ustawą z 6 kwietnia 1984 r., w lipcu tego roku rozpoczęła działalność Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytut Pamięci Narodowej. Mecenas Hein jako członek komisji brał udział w dyskusjach nad kształtem tej ustawy i przyszłymi perspektywami IPN. W czasie inauguracyjnego posiedzenia plenarnego GKBZHwP – IPN w Warszawie 5 lipca 1984 r., za wieloletnie zasługi dla komisji odznaczony został Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Posiadał także m.in. Złoty Krzyż Zasługi (1970 r.), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1972 r.), Krzyż Oświęcimski (1986 r.). Był inwalidą wojennym, z dniem 1 lipca 1975 r. przeszedł na rentę.

Swoje bogate zbiory postanowił rozdysponować pomiędzy dwie bliskie mu instytucje: Państwowe Muzeum w Oświęcimiu i Okręgową Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Krakowie. Dokumenty i pamiątki o charakterze osobistym przekazał muzeum bocheńskiemu²⁵. Do komisji krakowskiej trafiła największa część archiwaliów i ponad 80 książek.

²⁴ Wincenty Hein jest także autorem hasła „Montelupich” w opracowaniu *Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939–1945. Informator encyklopedyczny*, Warszawa 1979, s. 250–252.

²⁵ Oprócz dokumentów osobistych i fotografii swoich i żony Zofii (nauczycielki), m.in. przekazał pamiątki z pobytu w więzieniu na ul. Montelupich, obozów koncentracyjnych i pracy w Polskiej Misji Wojskowej, np. pierścionki, nóż przysłany potajemnie do więzienia, guzik kalendarzyk, furażerkę majora PMW, zob. AMFB, MB-H/4194, MB-H/4195, MB-H/4196, MB-H/4205–4206.

Dnia 14 listopada 1986 r. sporządził akt darowizny „dokumentów dotyczących tematyki obozowej i więziennej z okresu okupacji hitlerowskiej i innych z nią związanych”. Akt ten został potwierdzony 18 lutego 1987 r. w biurze notarialnym w Krakowie. Na końcu tego dokumentu zawarte jest jego osobiste przesłanie: „Przekazując dorobek mej czterdziestoletniej pracy obu instytucjom, z którymi byłem i jestem związany przez tyle lat, łączę z głębi serca płynące życzenia dla wszystkich, którzy pracę tę będą kontynuowali”²⁶.

Wincenty Hein zmarł 15 października 1993 r. w Krakowie, pochowany został 21 października 1993 r. na cmentarzu komunalnym w Bochni przy ul. Orackiej.

Opracowanie spuścizny

Opracowanie spuścizny Wincentego Heina – ze względu na jej objętość oraz zawartość – stanowiło wyzwanie dla trojga archiwistów krakowskiego Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w latach 2000–2001. Czynności przygotowawczych, przeglądu spuścizny oraz segregacji wstępnej materiałów archiwalnych dokonali Jolanta Kiper i Marcin Kapusta, zaś ostateczny układ materiałów spuścizny, wyodrębnienie i porządkowanie jednostek archiwalnych oraz stworzenie inwentarza stanowiło zadanie Rafała Dyrca, który realizował je w porozumieniu z Tomaszem Wrońskim i Piotrem Milczanowskim.

Spuścizna *ex definitione* jest zespołem archiwalnym pochodzenia prywatnego, który stanowi posiadający samodzielną wartość naukową zbiór materiałów archiwalnych, wytworzonych w związku z życiem i działalnością osoby fizycznej, reprezentujących główne kierunki jej życia, pracy i zainteresowań. Problem porządkowania spuścizn archiwalnych jest przedmiotem rozważań teoretycznych od wielu lat i ma bogatą literaturę²⁷. Warto wskazać na trudności związane z klasyfikowaniem tego rodzaju archiwaliów. Alicja Kulecka zwróciła uwagę na fakt traktowania spuścizny osoby fizycznej jako zespołu archiwalnego, mimo że trudno byłoby wskazać przykład takiej spuścizny, która powstała w oparciu o system rejestracji kancelaryjnej prowadzony przez jej twórcę, a więc trudno byłoby konsekwentnie zastosować zasadę proveniencji. W przypadku archiwaliów stanowiących rezultat działalności osoby fizycznej możliwe jest zastosowanie jedynie tzw. zasady wolnej proveniencji, zaś stosowany termin „spuścizna archiwalna” dopuszcza występowanie zarówno elementów charakterystycznych dla zespołu, jak i zbioru archiwalnego²⁸.

Opracowanie archiwalne spuścizny Wincentego Heina prowadzone było przez archiwistów krakowskiego OBUiAD IPN – KŚZpNP w oparciu o *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, opracowane i wydane w 1990 r. przez Archiwum Polskiej

²⁶ AIPN Kr, 1/1432, Akt darowizny dla OKBZHWP – IPN w Krakowie dotyczący przekazania dokumentacji własnej Wincentego Heina, k. 2.

²⁷ Do fundamentalnych publikacji stanowiących głos w dyskusji naukowej należą: Z. Kolankowski, *Podstawowe zagadnienia metodyczne porządkowania spuścizn rękopiśmiennych*, „Biuletyn Archiwum PAN” 1959, nr 2, s. 10–32; *idem*, *Granice spuścizny archiwalnej*, „Archeion” 1972, t. 57, s. 53–73; A. Piber, *Spuścizna archiwalna – jej istota, zawartość, układ, metody porządkowania*, „Archeion” 1965, t. 42, s. 43–62; A. Kulecka, *Spuścizny w archiwach, bibliotekach i muzeach w Polsce*, „Archeion” 1999, t. 50, s. 70–95. Ponadto wspomnienia wymagają podręczniki akademickie podsumowujące w odpowiednich rozdziałach dorobek archiwistyki polskiej w zakresie opracowywania spuścizn archiwalnych: H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989, s. 122–133; *Metodyka pracy archiwalnej*, red. S. Nawrocki, S. Sierpowski, Poznań 2004, s. 159–163.

²⁸ A. Kulecka, *Spuścizny w archiwach...*, s. 70 i nn. Na temat definicji i znaczenia terminu zob.: *Spuścizna archiwalna* [w:] *Polski Słownik Archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, s. 78; Z. Kolankowski, *Granice spuścizny archiwalnej...*, s. 60 i nn.

Akademii Nauk²⁹. Jak zauważyła Irena Mamczak-Gadkowska, wytyczne PAN z 1990 r. stanowią rozszerzoną i przystosowaną do współczesnych potrzeb służby archiwalnej wersję opracowanych w 1958 r. przez archiwistów PAN *Wytycznych opracowania archiwalnego spuścizn rękopiśmiennych*, a z braku innych instrukcji stosowane są przy opracowywaniu spuścizn nie tylko w archiwach, ale i bibliotekach oraz muzeach, po uwzględnieniu specyfiki zarówno twórcy spuścizny, jak i związanej z nią specyfiki materiałów archiwalnych³⁰.

Wytyczne przygotowane dla pracowników Archiwum PAN porządkujących spuścizny po uczonych, zgodnie z założeniem ich twórców potraktowano jako zalecenia dopuszczające inne rozwiązania³¹. Zasadnicze ustalenia dotyczące porządkowania spuścizny Wincentego Heina podejmowane były i dyskutowane w gronie osób opracowujących i nadzorujących opracowywanie zarówno na etapie dokonywania przeglądu wstępnego, jak i początkowej segregacji materiałów archiwalnych. W konsekwencji przyjęto nieco odmienny niż w wytycznych dla pracowników Archiwum PAN schemat układu materiałów spuścizny, zastosowany konsekwentnie przy opracowywaniu spuścizn archiwalnych pracowników i członków Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, które znajdują się w zasobie archiwalnym krakowskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej.

Dział I stanowią materiały biograficzne – życiorysy, autobiografie, dokumenty dotyczące działalności zawodowej, materiały na temat odbytych podróży, dokumenty osobiste – w tym majątkowe oraz dotyczące stanu zdrowia i zgonu; dział II (w zgodzie z wytycznymi dla pracowników PAN) – materiały działalności twórcy spuścizny, pracy zawodowej, na forum międzynarodowym i krajowym, naukowej i dydaktycznej, społecznej i innej; dział III – opracowania naukowe i popularnonaukowe, recenzje, materiały warsztatowe; dział IV (w zgodzie z wytycznymi dla pracowników PAN) – korespondencja, w podziale na wpływającą i wychodzącą; dział V (w zgodzie z wytycznymi dla pracowników PAN) – materiały o twórcy spuścizny, wspomnienia, życiorysy i opinie napisane przez osoby trzecie, recenzje prac, polemiki; dział VI – materiały osób obcych, dokumenty wytworzone przez osoby obce i instytucje, opracowania naukowe, popularnonaukowe i publicystyczne. Aneksy zawierają szczegółowe opisy jednostek zbiorczych.

Opracowując spuściznę Wincentego Heina, zachowano wszystkie rygory dotyczące prowadzenia czynności przygotowawczych oraz segregacji wstępnej materiałów archiwalnych. Przede wszystkim dążono do zachowania porządku nadanego materiałom przez twórcę spuścizny lub odtworzenia go w toku opracowania, unikając jednak zmieniania układu dokumentów wewnątrz poszczególnych jednostek archiwalnych, co mogłoby doprowadzić do zburzenia zachowanych elementów pierwotnego, autentycznego układu.

W toku prac przestrzegano zasady, że jednostki archiwalne nie powinny przekraczać ok. 200 kart. Jednostki o większej liczbie kart zachowywano lub tworzone z dokumentów o mniejszym formacie. Przyjęto ponadto, że w przypadku konieczności podzielenia pierwotnych jednostek archiwalnych, których objętość przekraczała wyznaczoną normę, ich

²⁹ *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, oprac. H. Dymnicka-Wołoszyńska, Z. Kolankowski przy udziale S. Chankowskiego, J.A. Jasielskiego, J. Mizikowskiego, E. Sztraj, Warszawa 1990 (na prawach rękopisu); por. *Normy metodyczne. Wytyczne Polskiej Akademii Nauk z 1990 r. opracowywania spuścizn archiwalnych po uczonych* [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000*, wybór i oprac. M. Tarakanowska i E. Rosowska, Warszawa 2001, s. 732–746 (przedruk).

³⁰ I. Mamczak-Gadkowska, *Opracowywanie spuścizn archiwalnych* [w:] *Metodyka pracy archiwalnej...*, s. 159.

³¹ *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych...*, s. 2–3.

AIPN Kr

Wincenty Hein w mundurze kapitana WP, 1946 r. (AIPN Kr, 1/1405)

ZASÓB ARCHIWALNY

opis szczegółowy ujmowano w stosownych aneksach. W przypadku zachowania kilku egzemplarzy maszynopisów bądź wykazów jednego rodzaju, dążono do ustalenia ich kompletności, zaś ich kolejność w ramach jednostki archiwalnej lub aneksu determinowana była ich wartością.

Z odnajdywanych niekiedy dokumentów luźnych o pokrewnej tematyce formowano jednostki archiwalne, nadając im stosowny tytuł. Przyjmowano układ dokumentów wewnątrz tego rodzaju jednostek według kryteriów chronologicznych lub alfabetycznych.

Integralną część spuścizny Wincentego Heina stanowiła dokumentacja o charakterze technicznym, jak plany, mapy i szkice, oraz fotograficzna i mikrofilmowa. Dokumenty te należały do materiałów dotyczących działalności i twórczości naukowej, w tym także materiałów warsztatowych, i opracowane zostały w obrębie pięciu grup tematycznych.

Materiały warsztatowe opracowane zostały przy koniecznym zachowaniu niepodzielności jednostki archiwalnej, zwłaszcza w przypadku zapisanych brulionów, zeszytów itp. Przy ich segregacji zastosowano kryterium podobieństwa treści, a w obrębie wyodrębnionej w ten sposób serii jako dominujący przyjęto układ rzeczowo-chronologiczny.

Dokumenty odnoszące się do działalności twórcy spuścizny, na które składają się materiały związane z zajmowanymi przez Wincentego Heina stanowiskami i pełnionymi funkcjami w poszczególnych instytucjach, jego działalności społecznej i oświatowej, opracowano dążąc do zachowania pierwotnego układu, grupując według instytucji, zagadnień (wydarzeń) oraz chronologicznie. Osobno opracowano materiały dotyczące działalności twórcy spuścizny na forum międzynarodowym.

Korespondencję Wincentego Heina podzielono na wpływającą i wychodzącą. W ramach podgrup dążono do zachowania nadanego przez Wincentego Heina układu rzeczowego korespondencji, hołdując zasadzie alfabetycznego układania listy nadawców i odbiorców. Załączniki w postaci map i fotografii pozostawiono przy listach. Wszystkie utworzone zbiorcze jednostki archiwalne obejmujące kilka kolejnych liter alfabetu zaopatrzone w stosowne aneksy.

Materiały o twórcy spuścizny opracowane zostały jako odrębna jednostka archiwalna zawierająca dokumenty powiązane kryterium rzeczowym. Materiały osób obcych ujęto w jednostki wydzielone według kryterium proveniencyjnego i rzeczowego.

Techniczne opracowanie materiałów (m.in. usunięcie części metalowych, ujęcie materiałów w teczki aktowe i obwoluty archiwalne, foliowanie, opatrzenie jednostek archiwalnych stosownymi kartami kontrolnymi) przeprowadzono w sposób przyjęty w Instytucie Pamięci Narodowej, przy czym zachowano określony w wytycznych Archiwum PAN z 1990 r. sposób opisu jednostek archiwalnych, odstępując jedynie od podawania informacji o ich objętości na pierwszej stronie okładki oraz w inwentarzu.

Zawartość spuścizny

Dokumenty zawarte w wyodrębnionym w trakcie opracowania dziale I „Materiały biograficzne” (poz. inw. 1–2) stanowiły podstawę do opracowania dziejów twórcy spuścizny. Oprócz różnego rodzaju pamiątek z podróży i wizyt Wincentego Heina w byłych obozach koncentracyjnych, fotografii i kopii oraz oryginalnych dokumentów, na szczególną uwagę zasługuje życiorys Heina, który zawiera m.in. szczegółowe informacje dotyczące początków jego działalności mającej na celu zachowanie dokumentacji świadczącej o eksterminacji więźniów w KL Mittelbau-Dora. Pochodzące z lat 1945–1982 dokumenty zostały sporządzone w językach: polskim, niemieckim i czeskim.

Dział II „Materiały działalności twórcy spuścizny” (poz. inw. 3–97) tworzą rozdziały: A. „Materiały działalności w War Crimes Branch i Polskiej Misji Wojskowej” (poz. inw.

3–18); B. „Materiały działalności w Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce” (poz. inw. 19–40) – z podrozdziałami: a. „Udział w pracach GKBZNwP, GKBZHwP; działalność wydawnicza” (poz. inw. 19–28), b. „Zeznania i relacje świadków zbrodni hitlerowskich (poz. inw. 29–40); C. „Działalność na forum międzynarodowym” (poz. inw. 41–75) – z podrozdziałami: a. „Proces załogi KL Mittelbau-Dora w Dachau (1947)” (poz. inw. 41–43), b. „Proces załogi KL Mittelbau-Dora w Essen (1969)” (poz. inw. 44–67), c. Kongresy, konferencje, spotkania (poz. inw. 68–75); D. „Działalność na forum krajowym” (poz. inw. 76–95); E. „Działalność społeczno-oświatowa” (poz. inw. 96–97). Szczegółowa zawartość jednostek archiwalnych składających się na dział II inwentarza spuścizny Wincentego Heina ujęta została ponadto w aneksach 1–4.

Spśród materiałów zawartych w dziale II na szczególną uwagę zasługują zestawienia dokumentów uratowanych przez War Crimes Branch (poz. inw. 14–16), opracowanie dotyczące sposobu oceny materiałów dokumentalnych (poz. inw. 17), wykazy dokumentów przekazanych do GKBZNwP (poz. inw. 8, aneks 1), rękopis sprawozdania z działalności na terenie amerykańskiej strefy okupacyjnej w okresie od 17 sierpnia do 21 października 1947 r. (poz. inw. 19), osobista dokumentacja Wincentego Heina, protokoły przesłuchań oraz wyrok amerykańskiego Sądu Wojskowego w procesie załogi KL Mittelbau-Dora, który odbył się w Dachau w 1947 r. (poz. inw. 41–43), czy maszynopis zeznań Alberta Speera podczas procesu załogi KL Mittelbau-Dora, który miał miejsce w Essen w 1969 r. (poz. inw. 63–65). Na osobną uwagę zasługuje akt darowizny dla OKBZHwP – IPN w Krakowie dotyczący przekazania dokumentacji własnej Wincentego Heina (poz. inw. 28).

Pochodzące z lat 1945–1982 dokumenty ujęte w dziale II inwentarza spuścizny Wincentego Heina zostały sporządzone w językach: polskim, angielskim, niemieckim, francuskim i czeskim.

Na dział III „Prace twórcy spuścizny” (poz. inw. 98–443) składają się rozdziały: A. „Prace naukowe i popularnonaukowe oraz referaty i opracowania” (poz. inw. 98–129) – z podrozdziałami: a. „Maszynopis książki Wincentego Heina i Czesławy Jakubiec *Montelupich* (poz. inw. 98–117), b. „Referaty i opracowania dotyczące hitlerowskich obozów koncentracyjnych w Oświęcimiu oraz Mittelbau-Dora” (poz. inw. 118–129); B. „Recenzje” (poz. inw. 130–131); C. „Materiały warsztatowe” (poz. inw. 132–275) – z podrozdziałami: a. „Proces załogi KL Mittelbau-Dora w Dachau (1947)” (poz. inw. 132–143), b. „Proces załogi KL Mittelbau-Dora w Essen (1969)” (poz. inw. 144–177), c. „Książka Wincentego Heina i Czesławy Jakubiec *Montelupich* (poz. inw. 178–275) – podzielonym na części: 1. „Materiały pomocnicze” (poz. inw. 178–199), 2. „Materiały do poszczególnych rozdziałów książki *Montelupich*” (poz. inw. 200–272), 3. „Materiały do wstępu i zakończenia” (poz. inw. 273–275); D. „Materiały dotyczące KL Mittelbau-Dora” (poz. inw. 276–347); E. „Materiały dotyczące hitlerowskich więzień oraz obozów koncentracyjnych” (poz. inw. 348–443) – z podrozdziałami: a. „Materiały bibliograficzne, wypisy z literatury oraz wyciągi z dokumentacji” (poz. inw. 348–405), b. „Wycinki prasowe” (poz. inw. 406–418), c. „Plany, mapy, wykresy, schematy” (poz. inw. 419–436), d. „Fotografie i mikrofilmy” (poz. inw. 437–443). Szczegółowa zawartość jednostek archiwalnych działu III inwentarza spuścizny Wincentego Heina ujęta została ponadto w aneksach 5–25.

Wśród materiałów działu III „Prace twórcy spuścizny” odnaleźć można m.in. referaty i artykuły Wincentego Heina na temat funkcjonowania systemu obozów koncentracyjnych w Trzeciej Rzeszy i zagłady więźniów KL Mittelbau-Dora (poz. inw. 118–129), recenzję wydanej w Berlinie w 1957 r. edycji wybranych dokumentów procesu zbrodniarzy nazistow-

skich przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym w Norymberdze (poz. inw. 131), oryginalne amerykańskie dokumenty związane z procesem załogi KL Mittelbau-Dora w Dachau w 1947 r. (poz. inw. 138), zapiski zawierające uwagi ogólne i wrażenia osobiste Wincentego Heina dotyczące procesów: norymberskiego oraz załogi KL Mittelbau-Dora w Dachau i w Essen (poz. inw. 177, aneks 11), kopie i wypisy z regulaminów więzień wojskowych, także z okresu II Rzeczypospolitej (poz. inw. 183), oryginalne grypsy sporządzone prawdopodobnie w więzieniu na ul. Montelupich (poz. inw. 190), materiały dotyczące funkcjonowania niemieckiego aparatu policyjnego w Generalnym Gubernatorstwie (poz. inw. 201–207), dokumentację dotyczącą funkcjonowania Rady Głównej Opiekuńczej i akcji pomocowych dla więźniów Montelupich i KL Auschwitz (poz. inw. 255–265), rejestry więźniów przekazanych do KL Mittelbau-Dora, wykazy zmian osobowych i rejestry transportowe KL Buchenwald, KL Gross-Rosen, KL Mittelbau-Dora (poz. inw. 276–292), oryginalne dokumenty niemieckie dotyczące struktury i działań SS, wydajności pracy i śmiertelności więźniów KL Buchenwald i KL Mittelbau-Dora (poz. inw. 293–295), korespondencję lekarza obozowego SS w KL Mittelbau-Dora (poz. inw. 296), księgę bloku nr 3 w KL Mittelbau-Dora (poz. inw. 297), wypisy i notatki dotyczące produkcji broni rakietowej w tunelach Dory przez więźniów KL Mittelbau-Dora (poz. inw. 306–309), oryginalne egzemplarze amerykańskiej prasy wojskowej zawierającej relacje dotyczące KL Mittelbau-Dora (poz. inw. 347), wykaz materiałów dotyczących działalności prezydenta RFN Heinricha Lübkego w hitlerowskim aparacie władzy (poz. inw. 374), spisy dokumentacji dotyczącej działalności *Lebensborn* (poz. inw. 384), wycinki z prasy amerykańskiej, polskiej i niemieckiej dotyczące procesów załogi KL Mittelbau-Dora w Dachau i w Essen (poz. inw. 407–409), kopie planów, map KL Dachau, KL Buchenwald, KL Mittelbau-Dora, zakładów Dora (poz. inw. 419–426, 428–430), plany więzienia na ul. Montelupich z okresu okupacji niemieckiej (poz. inw. 431–432), oryginalną mapę samochodową sieci komunikacyjnej w Harcu (poz. inw. 427), fotografie z KL Mittelbau-Dora z okresu wyzwolenia obozu przez armię amerykańską oraz zdjęcia załogi obozu (poz. inw. 437–439), mikrofilmy dokumentów zgromadzonych w Yad Vashem w Jerozolimie, a dotyczących transportów więźniów do KL Mittelbau-Dora (poz. inw. 442). Na szczególną uwagę zasługuje inwentarz zasobu archiwum domowego Wincentego Heina w zakresie dokumentacji dotyczącej KL Mittelbau-Dora (poz. inw. 405).

Ujęte w dziale III inwentarza spuścizny Wincentego Heina dokumenty zostały sporządzone w latach 1919–1986 w językach: polskim, angielskim, niemieckim, francuskim i czeskim.

W dziale IV „Korespondencji” (poz. inw. 444–453) wyodrębniono rozdziały: A. „Wpływającej” (poz. inw. 444–452); B. „Wychodzącej” (poz. inw. 453). Spośród materiałów zawartych w dziale IV spuścizny Wincentego Heina na szczególną uwagę zasługuje m.in. „Petycja dotycząca naszego zaginionego brata dr. med. Eryka Winklera, ur. 3 XII 1912 r. w Rybniku, aresztowanego przez UBP 2 maja 1945 r.” autorstwa Wandy Dudek i Emila Winklera (poz. inw. 448). Korespondencja Wincentego Heina stanowiąca element spuścizny pochodzi z lat 1947–1989, a sporządzona została w językach: polskim, angielskim, niemieckim, francuskim, holenderskim, rosyjskim i czeskim. Szczegółową zawartość jednostek archiwalnych składających się na dział IV inwentarza ujęto ponadto w aneksach 26–32.

W wyodrębnionym w trakcie opracowania dziale V „Materiały o twórcy spuścizny” (poz. inw. 454) znalazły się oświadczenia osób współpracujących z Wincentym Heinem w Radzie Głównej Opiekuńczej, Związku Walki Zbrojnej oraz współwięźniów z KL Mittelbau-Dora, które złożone zostały do 1992 r. (poz. inw. 454).

Dział VI „Materiały osób obcych” (poz. inw. 455–476) zawiera m.in. dokumenty sporządzone przez United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA) dotyczące

ewakuacji obozów koncentracyjnych, tzw. marszów śmierci (poz. inw. 455, aneks 33); materiały przejęte i wytworzone przez War Crimes Branch (poz. inw. 456–457); anglojęzyczne opracowania rządu Rzeczypospolitej Polskiej dotyczące udziału strony polskiej w procesie norymberskim (poz. inw. 458); wydawnictwa i opracowania na temat niemieckiego systemu obozów zagłady i ruchu oporu w obozach oraz raporty International Tracing Service (ITS) w Bad Arolsen i innych organizacji zbierających informacje o więźniach obozów niemieckich (poz. inw. 459–478). Szczegółowa zawartość jednostek archiwalnych składających się na dział VI inwentarza ujęta została ponadto w aneksach 33–38. Na szczególną uwagę zasługują reprodukcje prac Janiny Tollík, Dominika Černego i Jerzego Zielezińskiego (poz. inw. 476, aneks 38).

Ujęte w dziale VI inwentarza spuścizny Wincentego Heina dokumenty zostały sporządzone w latach 1940–1985 w językach: polskim, angielskim, niemieckim, francuskim, czeskim i rosyjskim.

Uwagi końcowe

Znajdująca się w zasobie archiwalnym krakowskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie spuścizna Wincentego Heina, obejmująca łącznie 675 j.a., stanowi integralną część zespołu archiwalnego „Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytut Pamięci Narodowej”, który obejmuje ponad 12 tys. j.a., w tym spuścizny innych pracowników i członków Okręgowej Komisji – Jana Brandysa, Wincentego Jarosińskiego, Edwarda Pęczalskiego, Jana Sehna, Witolda Sienickiego, Tadeusza Wąsowicza, Stanisława Żmudy³². Jest ona – obok materiałów przekazanych przez Wincentego Heina do Muzeum im. prof. Stanisława Fischera w Bochni oraz Państwowego Muzeum w Oświęcimiu (obecnie Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu) – najważniejszym zbiorem dokumentów obrazujących działalność jej twórcy. Stanowiąc zdumiewającą swoim bogactwem kopalnię informacji o systemie nazistowskiego terroru i martyrologii Polaków w hitlerowskich obozach zagłady, wymyka się podręcznikowej definicji spuścizny osoby prywatnej.

³² Por. A. Czocher, R. Dyrz, J. Kwilosz, *Informator o zasobie historycznym archiwum krakowskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej i zasadach jego udostępniania*, Kraków 2008, s. 138–141; *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, R. Leśkiewicz, Warszawa 2009, s. 710–711.

ANEKS

Przegląd zawartości inwentarza

	Poz. inw.
I. Materiały biograficzne	1–2
II. Materiały działalności twórcy spuścizny	3–97
A. Materiały działalności w War Crimes Branch i Polskiej Misji Wojskowej	3–18
B. Materiały działalności w Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce	19–40
a. Udział w pracach GKBZNwP, GKBZHwP; działalność wydawnicza	19–28
b. Zeznania i relacje świadków zbrodni hitlerowskich	29–40
C. Działalność na forum międzynarodowym	41–75
a. Proces załogi KL Mittelbau-Dora w Dachau (1947)	41–43
b. Proces załogi KL Mittelbau-Dora w Essen (1969)	44–67
c. Kongresy, konferencje, spotkania	68–75
D. Działalność na forum krajowym	76–95
E. Działalność społeczno-oświatowa	96–97
III. Prace twórcy spuścizny	98–443
A. Prace naukowe i popularnonaukowe oraz referaty i opracowania	98–129
a. Maszynopis książki Wincentego Heina i Czesławy Jakubiec <i>Montelupich</i>	98–117
b. Referaty i opracowania dotyczące hitlerowskich obozów koncentracyjnych w Oświęcimiu oraz Mittelbau-Dora	118–129
B. Recenzje	130–131
C. Materiały warsztatowe	132–275
a. Proces załogi KL Mittelbau-Dora w Dachau (1947)	132–143
b. Proces załogi KL Mittelbau-Dora w Essen (1969)	144–177
c. Książka Wincentego Heina i Czesławy Jakubiec <i>Montelupich</i>	178–275
1. Materiały pomocnicze	178–199
2. Materiały do poszczególnych rozdziałów książki <i>Montelupich</i>	200–272
3. Materiały do wstępu i zakończenia	273–275
D. Materiały dotyczące KL Mittelbau-Dora	276–347
E. Materiały dotyczące hitlerowskich więzień oraz obozów koncentracyjnych	348–443
a. Materiały bibliograficzne, wypisy z literatury oraz wyciągi z dokumentacji	348–405
b. Wycinki prasowe	406–418
c. Plany, mapy, wykresy, schematy	419–436
d. Fotografie i mikrofilmy	437–443
IV. Korespondencja	444–453
A. Wpływająca	444–452
B. Wychodząca	453
V. Materiały o twórcy spuścizny	454
VI. Materiały osób obcych	455–476
V. Aneksy	

Nowa Jarka Chłopiński Heliński 19. II 54
 Dopiśm 2-tysem d... TAL PRABU DOILE
 Jsi moje ZŁATO: DELAŚ mē nōrēji A Jsi
 ZATO HODNA: SE JUB SUDIASIM. JE TADGANC
 RÁMUS. TAKŻE MEMOMO KLIDNĚ PIAT TRAX
 IEDIVELLE mē u ZORAWITĚ DUDERPIAT JAK JA
 DOZWI JEHO ŽENU (HNER A POUČI). DEJ PODRAZIE
 STÁELICE SKUŽENY mē i nē RUWADLANA U
 JIM I. JIMBRIŤIKE. GYNNOMU PODRAZIE KOU
 A POD PRAVOK DEJ P. POTREBUJIMUTNE
 (POUŁE JE PAK IPĚT) TO ZARIDI FRANTA
 JSEM ZDRAV. ATLETICKE POITKY. BKICHU
 NENI. ZIMNA DĚK TOBĚ MĚ TAKĚ NENI.
 JE NTE NTOBNIĚK SOKA I. ALE SPOT IOD-
 NEE TĚ ONĚ TOBĚK. DALIČKY POSILEJ ZA-
 TĚM JAK DOJLO. DEČIVU ROZMATEJ CUKR
 I mē IDEJ. S MAA RANSLADY A LŮBECTU VĚ-
 LEJ NEUZHLEDNĚ. JI NAKT ZDE UY GEM
 C. PI HEGER U PRUKUPA ČAPZ PLOCT K
 U RČITĚ VIČU SEM NĚU MĚ BÝT. HANA
 SE MĚŽE PTAT ČERNĚKA. ITALI MATE KE
 MYSLIM. UČER UY O RANU UCTO VĚDY
 VOLAM ALI NAM. MOBLIM SE ZA MAJ
 UČER UY ATĚ JIM SE NA DRAZKOU SLE
 DAMEL. DO STÁELICE MALLĚKIN. DLO
 SMO RUWADLA. POMOI KOD SI VĚTŠIM
 HADRE M. ADY SE MĚLI BYLY. ZATRA
 ADU POKAŤOVAT. SPĚKCI SLOCE MOJE
 PRAMA GLADKA ŽENI KU.

AIPN Kr

ZASÓB ARCHIWALNY

Gryps niezidentyfikowanej osoby, prawdopodobnie wyrzucony z okna więzienia na ul. Montelupich, 1944 r. (AIPN Kr, 1/1594)

**Lista wydatków zawierająca imiona, nazwiska i numery obozowe więźniów
SS-Baubrigade 4-Ellrich/Südharz (KL Mittelbau-Dora)
według stanu na grudzień 1944 r., 1945 r. (AIPN Kr, 1/1696 E)**

AIPN Kr

W a f f e n - 44
Konzentrationslager Mittelbau
Abteilung III

O.U., den 8. März 1945 2

An das
Arbeitslager Mi.-H a n s
44-Hauptsturmführer F r o h n e .-
=====

Bei Überprüfung der nach hier überreichten Veränderungsmeldungen wurden folgende Abweichungen festgestellt:

<u>Veränderungsmeldung v.4.3.45 -</u>	<u>vom Lager "Hans"</u>	<u>nach hier überstellt</u>
	<u>angegeben:</u>	
	Nr. 89 711	Nr. 88 711
<u>Veränderungsmeldung v.6.3.45:-</u>	Nr. 102934	" 102 034
<u>Veränderungsmeldung v.5.3.45:-</u>	" 40 943	" 40 945
<u>Veränderungsmeldung v.5.3.45:-</u> (Zusammenstellung)	" 33 485	wurde nicht überstellt.

Es wird um Richtigstellung bezw. um Bescheid über den Häftling Nr. 33 485 gebeten.

Der Rapportführer
44 *[Signature]* -scharführer

AIPN Kr

Zapytanie w związku z tzw. ruchem więźniów dotyczące identyfikacji i weryfikacji poprawności numerów obozowych przybyłych do Arbeitslager Mittelbau-Hans w dniach 4–6 marca 1945 r., 1945 r. (AIPN Kr, 1/1696 B)

Führer des Arbeitslagers
" Mittelbau III "

O.U., den 9.3.1945 *[Signature]*

Betr.: Veränderungsmeldungen.
Bezug: Dortiges Schreiben vom 8.3.45.

An die
W a f f e n - 44
Konzentrationslager Mittelbau I
Abteilung III.

Gemäß o.a. Bezug meldet die Lagerführung Mittelbau III wie folgt:

Zu Veränderungsmeldung vom 4.3.45:
Die Nummer des überstellten Häftlings muss richtig lauten: 88711.

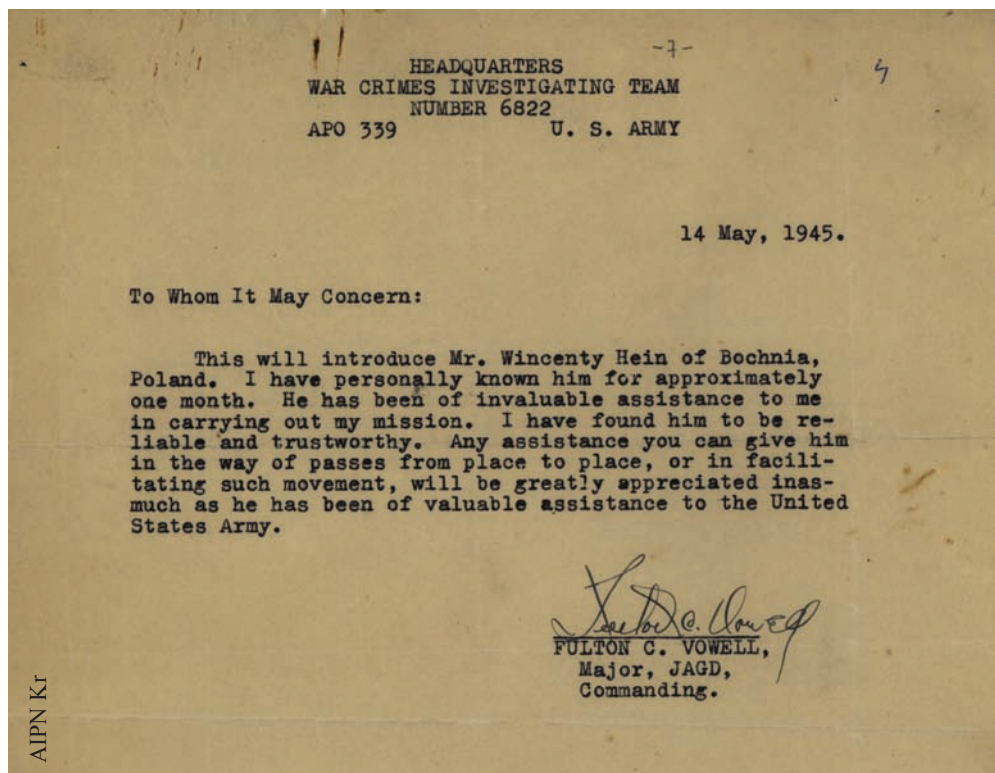
Zu Veränderungsmeldung vom 5.3.45:
1.) Die Nummer des überstellten Häftlings muss richtig lauten: 40945.
2.) Der Häftling Nr. 33485 wurde nicht in das Arb. Lager Mi. I, sondern von der Baustelle B3a ins Krematorium eingeliefert (am 26.2.45).

Zu Veränderungsmeldung vom 6.3.45:
Lt. hiesiger Totenmeldung vom 5.3.45 wurde der Häftling Nr. 102934, Lypowicz Towie, geb. 18.7.17, nach dort überstellt und nicht, wie in der Bestätigung vom 5.3.45 angegeben, der Häftling Nr. 102034, Wirth Laszlo, geb. 23.12.21. Der Häftling Nr. 102034 hat sich nie im Lager "Hans" befunden.

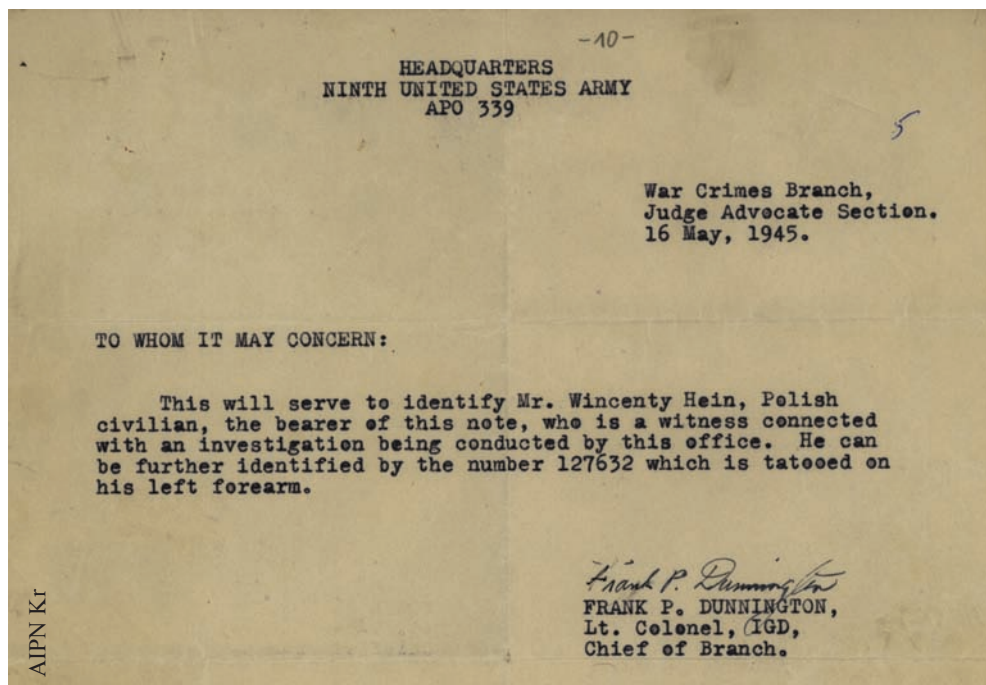
Der Lagerführer
[Signature]
44-Hauptsturmführer

AIPN Kr

Wyjaśnienia w zakresie poprawności numerów obozowych przybyłych do Arbeitslager Mittelbau-Hans w dniach 4–6 marca 1945 r., 1945 r. (AIPN Kr, 1/1696 B)

Potwierdzenie faktu współpracy Wincentego Heina z War Crimes Branch w maju 1945 r. (War Crimes Investigating Team Number 6822), 1945 r. (AIPN Kr, 1/1407)

Oryginalny dokument amerykański zawierający informacje o możliwości jednoznacznej identyfikacji osoby Wincentego Heina, który na lewym przedramieniu posiadał wytatuowany numer obozowy 127632, 1945 r. (AIPN Kr, 1/1407)

-41-

DEPUTY THEATER JUDGE ADVOCATES OFFICE
WAR CRIMES BRANCH
UNITED STATES FORCES EUROPEAN THEATER
APO 633

4 April 1946

Subject: Recommendation

To : Whom it may concern

1. Mr. Wincenty HEIN has been employed by the Records Section of the War Crimes Branch from May 1945 to 4 April 1946. During this time Mr. HEIN was assigned the sole task of preparing the documentary evidence on the Concentration Camp Nordhausen for trial. This task entailed the preparation of numerous lists of SS-personnel as well as lists of the inmates of the camp and its side-camps, and various tables of the causes of deaths within the camps.

2. In his preparation of this evidence, Mr. HEIN has displayed a commendable industry, a fine faculty for organizational detail, an excellent understanding of the legal approach, and above all a realization of the importance of his work. The manner in which Mr. HEIN has accomplished this work is worthy of the highest possible praise.

3. Mr. HEIN leaves the employ of this section at his own request in order to accept a position with the Polish Liaison Group, associated with War Crimes Branch.

Ottmar W. Eichmann
OTTMAR W. EICHMANN
Lt. Col. Cav
Chief, Records Section

AIPN Kr

Rekomendacja wystawiona Wincentemu Heinowi w związku z jego przejściem do Polskiej Misji Wojskowej, poświadczająca fakt współpracy z War Crimes Branch w okresie od maja 1945 r. do kwietnia 1946 r., zawierająca opis zadań i zaangażowania Heina w ich realizację, 1946 r.
(AIPN Kr, 1/1407)

Fotografia z okresu wyzwolenia obozu w Nordhausen przez armię amerykańską przekazana w 1946 r. Polskiej Misji Wojskowej przez War Crimes Branch, 1945 r. (AIPN Kr, 1/1842)

Fotografia z okresu wyzwolenia obozu w Nordhausen przez armię amerykańską przekazana w 1946 r. Polskiej Misji Wojskowej przez War Crimes Branch, 1945 r. (AIPN Kr, 1/1842)

- 4) Praca ta była poprzedzona przekazywaniem do Warszawy memoriałów i sprawozdań o stanie badania zbrodni wojennych w strafie amerykańskiej oraz wniosków o podjęcie starań akredytacji Polskiej Misji Wojskowej, podobnie jak innych krajów biorących udział w wojnie. Były one przekazywane od chwili uzyskania pierwszych kontaktów z krajem od IX 1945 przez: mjr. Konopkę, w październiku 1945 przez pierwszą polską Misję Repatriacyjną mjr Kłos, od I 1946 przez adw. Scherera, Prokuratorów Piotrowskiego Cypriana i Kurowskiego, na zlecenie którego oczekiwałem na przybycie Polskiej Misji Wojskowej. (Kopie niektórych pism powinny się znajdować w Głównej Komisji, widziałem tutejszą jeszcze po 1950 r.)
- 5) Współpraca z Pierwszym Prokuratorem Trybunału Narodowego w zakresie opracowywania materiałów związanych z KL Mittelbau (podniętkowanie z 23 VIII 1946)
- 6) Udział z ramienia Ministerstwa Sprawiedliwości w procesie przeciw oszkom załogi KL Mittelbau przed Amerykańskim Sądem Wojskowym w Dachau w charakterze świadka i prokuratora pomocniczego przy Prokuratorze procesu Płk. Williamie Bernanie.
Uzyskanie od płk. Straigta dokumentów dotyczących procesu U.S.A. c/a Martin Gotfried Weiss (proces Mauthausen przekazane przez delegaturę Misji w Dachau- Głównej Komisji)
- 7) W okresie III- IV 1965, na zlecenie Głównej Komisji współpraca z Prokuraturą Kraju Nordrhein - Westfalen; w związku z opracowywaniem przez nią aktu oskarżenia przeciw oskarżonym zbrodniarzom z KL Mittelbau-Dora Bischoff i tow.
- 8) W latach 1966- 1967 współpraca z ramienia Głównej Komisji z Prokuraturą Generalną U.R.D. i oskarżycielem prywatnym szwajcarskiego obywatela polskiego, w opracowywaniu materiałów do wspomnianego procesu.
- 9) Złożenie memoriału a następnie ekspertyzy w wspomnianym procesie przed Sądem Przysięgłych w Essen.

III W okresie mego pobytu i przebywania w Wiesbaden, Dział Dokumentacji przekazał Głównej Komisji ponad 1200 dokumentów i fotokopii dotyczących spraw polskich (spis w Archiwum G.K.B.Z.H.)

Dział Śledczy przeprowadził poważną ilość śledztw i złożył dużą ilość wniosków o akredytację (informacji szczegółowych może udzielić członek tego Działu Prok. Pochalaki. Dzięki tym staraniom władze amerykańskie przekazały np. w VI/VII transport kilunastu zbrodniarzy wojennych z Amonem Goethem komendantem obozu konc. w Plaszowie, Zbrodniarzy tych przekazałem w Warszawie jako komendant transportu lotniczego.

W okresie mej działalności jako szef Misji walczyłem do G.K.B.Z.H., szereg szczegółowych sprawozdań, których treści niestety dziś sobie nie przypominam

Adw. Wincenty Heina

AIPN Kr

List Wincentego Heina do GKBZH w Polsce zawierający syntetyczny opis jego działalności mającej na celu zachowanie dokumentów stanowiących dowody zbrodni niemieckich, 1975 r. (AIPN Kr, 1/1405)

A-

A K T D A R O W I Z N Y

zbioru dokumentacji dotyczącej tematyki więzienniczej i obozowej z okresu okupacji hitlerowskiej oraz innych materiałów z nią związanych, dokonany przez adw. Wincentego HEINA, urodzonego 3 VI 1909 r., zamieszkałego w Krakowie ul. 18 Stycznia 9 m. 10
na rzecz

Główniej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce - Instytutu Pamięci Narodowej - Okręgowej Komisji w Krakowie oraz Państwowego Muzeum w Oświęcimiu - Brzezince.

1. 1. Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce - Instytutowi Pamięci Narodowej - Okręgowej Komisji w Krakowie ofiarowuję całokształt materiałów związanych z obozem koncentracyjnym Mittelbau oraz komendą zarządzającą komendą obozu koncentracyjnego Buchenwald, określonego kryptonimem Dora i innych komend, które weszły w skład obozu Mittelbau oraz spółki "Mittelwerke". Dotyczy to również wszystkich materiałów niezbędnych w skład zbioru związanych z przedmiotową tematyką oraz ogólną problematyką obozów koncentracyjnych w zakresie wyżej określonym, a także opracowań i książek z tej tematyki.

2. Zbiór ten stanowiący kompleksową całość nie może zmienić tego charakteru. Nie może być też dzielony ani przekazywany w całości lub w części innej instytucji. Objęta nim dokumentacja zostanie oznaczona jako pochodząca ze zbiorów Wincentego Heina.

3. Całość dokumentacji będącej przedmiotem darowizny zostanie ujęta po jej inwentaryzacji w zestawieniu sporządzonym w formie aktu notarialnego, będącego częścią składową niniejszego aktu.

AIPN Kr

Akt darowizny dokumentacji zebranej w rezultacie czterdziestoletniej działalności Wincentego Heina na rzecz OKBZH w Krakowie oraz Państwowego Muzeum w Oświęcimiu, 1986 r. (AIPN Kr, 1/1432)

ZASÓB ARCHIWALNY

- 2 -

4. Na rzecz GKBZHP - IPN Okręgowej Komisji w Krakowie przekazuję również całość materiałów i opracowań związanych z więzieniem Montelupich, bez rygorów związanych z poprzednim punktem.

II. Państwowemu Muzeum Oświęcim - Brzezinka przekazuję pozostałą część zbiorów, w szczególności dokumentację związaną z obozem koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau oraz wszystkimi innymi więzieniami i obozami koncentracyjnymi, z wyjątkiem dokumentacji dot. obozu Buchenwald od połowy 1943 r. w którym to okresie zostało zorganizowane jego ówczesne komando zanięscowe Dora.

III. Podział szczegółowy materiałów wchodzących w skład zbioru zostanie uzgodniony na obopólnym porozumieniu obdarowanych instytucji, które w razie potrzeby umożliwią sobie wzajemną sporządzanie fotokopii z potrzebnych im dokumentów.

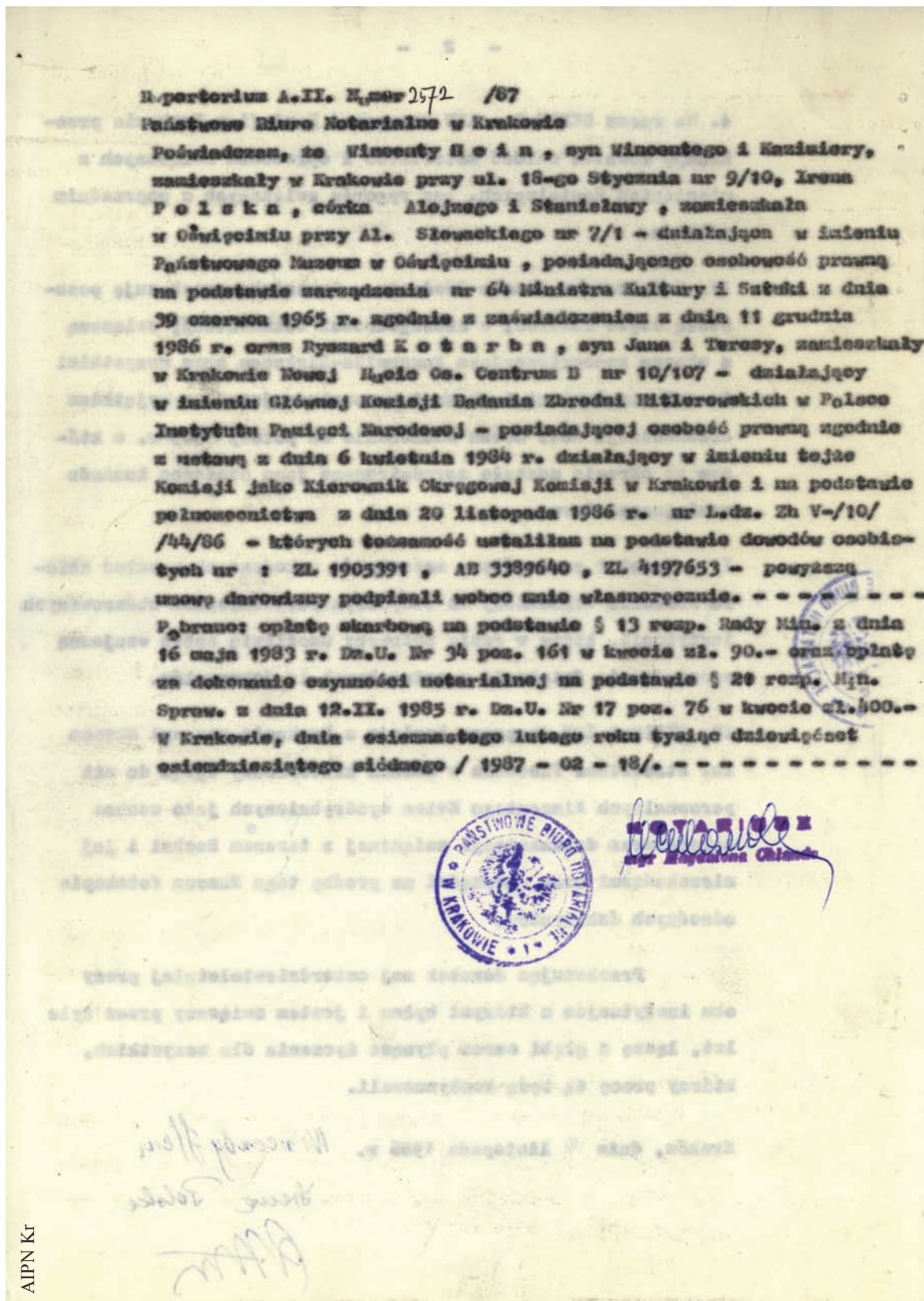
IV. GKBZHP-IPN Okręgowa Komisja w Krakowie zapewni Muzeum im. Stanisława Fischera w Bochni kadrowy wgląd do akt personalnych Wincentego Heina wyodrębnionych jako osobna całość oraz dokumentacji związanej z terenem Bochni i jej mieszkańcami oraz sporządzi na prośbę tego Muzeum fotokopie oddzielnych dokumentów.

Przekazując dorobek mojej czterdziestoletniej pracy obu instytucjom z którymi byłem i jestem związany przez tyle lat, łączę z głębi serca płynące życzenia dla wszystkich, którzy pracę tą będą kontynuowali.

Kraków, dnia 14. listopada 1986 r.

Wincenty Heini
Dziękuję Polskę
W.A.H.

AIPN KT

AIPN Kt

ZASÓB ARCHIWALNY